פרשת נח

פרק ו (ט) אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו אֶת־הָאֱלֹהִים הִתְהַלֶּךְ־נֹחַ׃ **(י)** וַיּוֹלֶד נֹחַ שְׁלֹשָׁה בָנִים אֶת־שֵׁם אֶת־חָם וְאֶת־יָפֶת׃ **(יא)** וַתִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ חָמָס׃ **(יב)** וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־הָאָרֶץ וְהִנֵּה נִשְׁחָתָה כִּי־הִשְׁחִית כָּל־בָּשָׂר אֶת־דַּרְכּוֹ עַל־הָאָרֶץ׃ {ס}

רש"י

ו:ט אלה תולדות נח נח איש צדיק - הואיל והזכירו ספר בשבחו, שנאמר (משלי י ז) זכר צדיק לברכה. דבר אחר ללמדך, שעיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים:[12]

בדורותיו - יש מרבותינו דורשים אותו לשבח, כל שכן שאלו היה בדור צדיקים היה צדיק יותר, ויש שדורשים אותו לגנאי, לפי דורו היה צדיק, ואלו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום:[13]

את האלהים התהלך נח - ובאברהם הוא אומר (יז א) התהלך לפני, (כד מ) אשר התהלכתי לפניו, נח היה צריך סעד לתומכו, אבל אברהם היה מתחזק ומהלך בצדקו מאליו:[14]

ו:יב כי השחית כל בשר - אפילו בהמה חיה ועוף נזקקין לשאינן מינן:

רמב"ן (המשך)

שהיה נח צדיק ואיננו ראוי ליענש, גם בניו וביתו ראוים להנצל בזכותו, כי היה עונש עליו אם יכרת זרעו. או יאמר, כי הוא צדיק שלם וגם בניו וביתו צדיקים, כי הוא למדם, כענין שכתוב (להלן יח יט) כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו:

רמב"ן

ו:ט צדקתו ותמימותו של נח

איש צדיק תמים היה - יזכיר הכתוב שהיה זכאי ושלם בצדקו, להודיע שראוי להנצל מן המבול שאין לו עונש כלל, כי הוא תמים בצדק, כי הצדיק הוא הזכאי בדין, הפך הרשע, כמו שאמר והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע (דברים כה א), וכן ואתה צדיק על כל הבא עלינו כי אמת עשית (נחמיה ט לג), וכן בצדק תשפוט עמיתך (ויקרא יט טו). אבל באברהם שאמר (להלן יח יט) לעשות צדקה ומשפט, שבח אותו בצדק שהוא המשפט, וברחמים שהיא הצדקה. ורבי אברהם אמר, צדיק במעשיו, תמים בלבו. וכתיב (יחזקאל כח טו) תמים אתה בדרכיך:

ואחר שאמר שהוא איש צדיק, כי איננו איש חמס ומשחית דרכו כבני דורו החייבים, אמר שהיה מתהלך את השם הנכבד ליראה אותו לבדו, איננו נפתה אחרי הוברי שמים ומנחש ועונן, וכל שכן אחרי עבודה זרה, ואיננו שומע להם כלל, רק בשם לבדו הוא דבק תמיד, והולך בדרך אשר בחר השם, או אשר יורה אותו, כי נביא היה. וזה כטעם אחרי ה' אלהיכם תלכו ואותו תיראו (דברים יג ה) הנאמר בהרחקת המתנבא לעבוד עבודה זרה ונותן אות ומופת, כאשר אפרש. ועוד אזכיר זה בפסוק התהלך לפני והיה תמים (להלן יז א), אם יהיה תמים דעות עמי. והנה אחר

גור אריה

12 "זכר צדיק לברכה" אצל רשעים (על "הואיל והזכירו ספר בשבחו") **(ט) הואיל והזכירו ספר בשבחו.** דאם לא כן פתח בתולדותיו וסיים בשבחו. ואם תאמר הלא כמה פעמים הזכיר אברהם ויעקב ולא הזכיר שבחם, ויש לתרץ שאינו מספר בשבחו אלא כאשר מזכיר אצלו רשעים, כי הרשעים גורמים שהשם יתברך מסתיר פניו מן העולם, ולפיכך צריך להזכיר את הצדיק לברכה. וכן לקמן (יח, יח) אצל "ואברהם היו יהיה וגו'" כתב רש"י 'הואיל והזכירו ספר בשבחו', היינו טעמא לפי שמזכיר שם רשעים, וכתיב (משלי י, ז) "זכר צדיק לברכה", ורוצה לומר כאשר בא לזכור אותו - ואין לשון זכירה רק אחר שכחה והסתר - אז יהא לברכה. וזה כאשר הרשעים מסלקין השכינה, ומסתיר פניו מן העולם, ואז כאשר מדבר מן הצדיק נקרא זה 'זכירה', ומזכיר אותו לברכה. אבל כשאין מדבר מן רשעים - "הנה עין ה' אל יראיו" (תהלים לג, יח) תמיד לא יסולק מהם, לא שייך בזה זכירה. ומהאי טעמא אין צריך לומר על צדיק 'זכר צדיק לברכה' רק כשהוא מזכיר אותו אחר מותו, שזהו נקרא 'זכירה' שנשכח כמת מלב (ע"פ תהלים לא, יג):

13 שתי הדרשות אינן חולקות (על "יש שדורשים לשבח ויש לגנאי") **יש מרבותינו ז"ל כו'.** אף על גב שאין הכרעה במלת "בדורותיו", שהרי יש לפרש שניהם, ואין לאחד יותר הכרעה, שיש לפרש לשבח כמו לגנאי. ואין לומר דבהא פליגי כי למאן דאמר 'לשבח' בשביל שהיה צדיק גדול אין לפרש לגנאי, ולמאן דאמר 'לגנאי' הוי איפכא, דזה אינו, דעל כרחך למאן דאמר 'לשבח' סבירא ליה נמי אילו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום, שלא היה צדיק כמו אברהם, שהרי לקמן אמרינן (רש"י ז, ז) שהיה נח מקטני אמנה. וכן למאן דאמר 'לגנאי' פשיטא דסובר גם כן אילו היה בדור של צדיקים היה צדיק יותר, שהסברא נותן כן, שכן פרש"י לקמן (ר' כה, כ) אצל "אחות לבן מפדן ארם וגומר". אלא בזה פליגי - מפני שהכתוב בא ללמד במלת "בדורותיו" למה עשה הקדוש ברוך הוא נס עם נח והצילו מן המבול, וסבור מאן דאמר 'לגנאי' שהצלתו הוא מפני שבדורו היה צדיק, וכיון שלא היה צדיק יותר בדורו היה נקרא 'צדיק', והקב"ה עושה לו נס אף על גב שאילו היה בדור צדיקים לא היה צדקתו נחשב לכלום. וראיה שהקב"ה עושה הנס אחר שאין צדיק יותר ממנו - שכן פירש רש"י אצל לוט בפסוק "פן תדבקני הרעה" (להלן יט, יט) עיין שם, ולפיכך היה ניצול. ולאידך לישנא דאמר 'לשבח' - היה נצול מפני שאילו היה בדור צדיקים היה צדיק יותר, ולפיכך היה הקדוש ברוך הוא מחשיב מעט צדקותיו לרב, והיה מצילו. והשתא יש מחלוקת בשביל מה היה ניצול נח. והשתא לא יקשה גם כן למה מספר הכתוב בגנותו של צדיק למאן דאמר לגנאי, אלא הכתוב מגיד לך בשביל מה היה ניצול נח, ללמוד מדת הקדוש ברוך הוא, כיון שהיה צדיק בדורו. והשתא לא יקשה מה שפירש למעלה 'הואיל והזכירו ספר בשבחו' משמע שבא הכתוב לספר שבחו, דלא פליגי אלא במלת "בדורותיו", ולא פליגי ב"איש צדיק", דודאי הכל מודים שנכתב זה בשביל שבחו, רק מלת "בדורותיו" למה נכתב, אי לשבח אי לגנאי:

14 דבקות נח בשכינה לעומת אברהם (על "נח היה צריך סעד") **נח היה צריך סעד לסומכו.** פירוש על דרך 'בא לטהר מסייעין לו' (שבת קד.), אבל אברהם לא היה צריך לסעד, אלא היה מתחזק בצדקו מאליו. אבל לישנא דקרא "את האלהים התהלך" אינו משמעותו שהקב"ה היה מסייע לו, דלא כתיב זה

(יג) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְנֹחַ קֵץ כָּל־בָּשָׂר בָּא לְפָנַי כִּי־מָלְאָה הָאָרֶץ חָמָס מִפְּנֵיהֶם וְהִנְנִי מַשְׁחִיתָם אֶת־הָאָרֶץ׃ (יד) עֲשֵׂה לְךָ תֵּבַת עֲצֵי־גֹפֶר קִנִּים תַּעֲשֶׂה אֶת־הַתֵּבָה וְכָפַרְתָּ אֹתָהּ מִבַּיִת וּמִחוּץ בַּכֹּפֶר׃ (טו) וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה אֹתָהּ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אַמָּה אֹרֶךְ הַתֵּבָה חֲמִשִּׁים אַמָּה רָחְבָּהּ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתָהּ׃ (טז) צֹהַר | תַּעֲשֶׂה לַתֵּבָה וְאֶל־אַמָּה תְּכַלֶּנָּה מִלְמַעְלָה וּפֶתַח הַתֵּבָה בְּצִדָּהּ תָּשִׂים תַּחְתִּיִּם שְׁנִיִּם וּשְׁלִשִׁים תַּעֲשֶׂהָ׃ (יז) וַאֲנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת־הַמַּבּוּל מַיִם עַל־הָאָרֶץ לְשַׁחֵת כָּל־בָּשָׂר אֲשֶׁר־בּוֹ רוּחַ חַיִּים מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר־בָּאָרֶץ יִגְוָע׃ (יח) וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתָּךְ וּבָאתָ אֶל־הַתֵּבָה אַתָּה וּבָנֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּנְשֵׁי־בָנֶיךָ אִתָּךְ׃ (יט) וּמִכָּל־הֶחָי מִכָּל־בָּשָׂר שְׁנַיִם מִכֹּל תָּבִיא אֶל־הַתֵּבָה לְהַחֲיֹת אִתְּךָ זָכָר וּנְקֵבָה יִהְיוּ׃ (כ) מֵהָעוֹף לְמִינֵהוּ וּמִן־הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ מִכֹּל רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ שְׁנַיִם מִכֹּל יָבֹאוּ אֵלֶיךָ לְהַחֲיוֹת׃ (כא) וְאַתָּה קַח־לְךָ מִכָּל־מַאֲכָל אֲשֶׁר יֵאָכֵל וְאָסַפְתָּ אֵלֶיךָ וְהָיָה לְךָ וְלָהֶם לְאָכְלָה׃ (כב) וַיַּעַשׂ נֹחַ כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים כֵּן עָשָׂה׃ {ס} **פרק ז** (א) וַיֹּאמֶר יְקֹוָק לְנֹחַ בֹּא־אַתָּה וְכָל־בֵּיתְךָ אֶל־הַתֵּבָה כִּי־אֹתְךָ רָאִיתִי צַדִּיק לְפָנַי בַּדּוֹר הַזֶּה׃ (ב) מִכֹּל | הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה תִּקַּח־לְךָ שִׁבְעָה שִׁבְעָה אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ וּמִן־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר לֹא טְהֹרָה הִוא שְׁנַיִם אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ׃ (ג) גַּם מֵעוֹף הַשָּׁמַיִם שִׁבְעָה שִׁבְעָה זָכָר וּנְקֵבָה לְחַיּוֹת זֶרַע עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ׃ (ד) כִּי לְיָמִים עוֹד שִׁבְעָה אָנֹכִי מַמְטִיר עַל־הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה וּמָחִיתִי אֶת־ כָּל־הַיְקוּם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ (ה) וַיַּעַשׂ נֹחַ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּהוּ יְקֹוָק׃ (ו) וְנֹחַ בֶּן־שֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וְהַמַּבּוּל הָיָה מַיִם עַל־הָאָרֶץ׃

רש"י

ו:יג כי מלאה הארץ חמס - לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל׃

ו:יד עשה לך תבת - הרבה ריוח והצלה לפניו, ולמה הטריחו בבנין זה, כדי שיראוהו אנשי דור המבול עוסק בה מאה ועשרים שנה ושואלין אותו מה זאת לך, והוא אומר להם עתיד הקדוש ברוך הוא להביא מבול לעולם, אולי ישובו׃

ו:יח והקמותי את בריתי - ברית היה צריך על הפירות שלא ירקבו ויעפשו, ושלא יהרגוהו רשעים שבדור׃

ו:כ מהעוף למינהו - אותן שדבקו במיניהם ולא השחיתו דרכם, ומאליהם באו, וכל שהתיבה קולטתו הכניס בה׃

ז:א כי אותך ראיתי צדיק - ולא נאמר צדיק תמים. מכאן שאומרים מקצת שבחו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו׃

ז:ב הטהורה - העתידה להיות טהורה לישראל, למדנו שלמד נח תורה׃

ז:ד כי לימים עוד שבעה - אלו שבעת ימי אבלו של מתושלח הצדיק שחס הקדוש ברוך הוא על כבודו ועכב את הפורענות.

ארבעים יום - כנגד יצירת הולד שקלקלו להטריח ליוצרם לצור צורת ממזרים׃

רמב"ן

בדורותיו. יש מרבותינו שדרשוהו לטובה, כל שכן אם היה בדור של צדיקים, ויש שדורשין לגנאי, לשון רש"י. והנכון בעיני לפי הפשט, כי טעמו לומר שהוא לבדו הצדיק בדורות ההם, אין בדורותיו צדיק ולא תמים זולתו. וכן כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה (להלן ז א), שאין אחר בדור ראוי להנצל. ואמר "בדורותיו", כי דורות רבים עברו מעת שהשחיתו, ואין צדיק בארץ בלתו. ואל יקשה עליך דבר רבותינו במתושלח, כי הכתוב לא יספר רק שאין צדיק ראוי להנצל מן המבול מכל הדורות ההם׃

ו:יג חטא החמס – עליו נחתם גזר דין המבול

חמס - הוא הגזל והעושק. ונתן לנח הטעם בחמס ולא הזכיר השחתת הדרך, כי החמס הוא החטא הידוע והמפורסם. ורבותינו אמרו (סנהדרין קח א) שעליו נתחתם גזר דינם. והטעם מפני שהוא מצוה מושכלת אין להם בה צורך לנביא מזהיר, ועוד שהוא רע לשמים ולבריות. והנה הודיע לנח החטא שעליו בא הקץ הגיע הצפירה׃

ו:יט גודל התיבה – למעט בנס ולעורר לתשובה

מכל בשר וגו' - ידוע כי החיות רבות מאד, ומהן גדולות מאד כפילים וכראמים וזולתם, והרמש הרומש על הארץ רב מאד. גם

גור אריה

בקרא, ונראה לי לפי שהיתה השכינה עמו, והיה נח דבק בשכינה, ולפיכך לא בא לידי חטא, וזהו הסעד שעשה לו הקדוש ברוך הוא, שמי שדבק באחד אי אפשר לו לזוז ממנו ולחטוא, וזה "את האלהים התהלך נח". אבל באברהם כתיב (להלן יז, א) "התהלך לפני" שהיה מהלך מעצמו בלא אותו דבוק שכינה שהיה עמו, כי אברהם היה מתגבר בצדקו בלא אותו דבוק, שהרי כמה פעמים היה מנסה אותו, ואז לא מסייע לו הדבוק כיון שהיה מנסה אותו, והבן זה היטב׃

(ז) וַיָּבֹא נֹחַ וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי־בָנָיו אִתּוֹ אֶל־הַתֵּבָה מִפְּנֵי מֵי הַמַּבּוּל׃ (ח) מִן־הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִן־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר
אֵינֶנָּה טְהֹרָה וּמִן־הָעוֹף וְכֹל אֲשֶׁר־רֹמֵשׂ עַל־הָאֲדָמָה׃ (ט) שְׁנַיִם שְׁנַיִם בָּאוּ אֶל־נֹחַ אֶל־הַתֵּבָה זָכָר וּנְקֵבָה כַּאֲשֶׁר
צִוָּה אֱלֹהִים אֶת־נֹחַ׃ (י) וַיְהִי לְשִׁבְעַת הַיָּמִים וּמֵי הַמַּבּוּל הָיוּ עַל־הָאָרֶץ׃ (יא) בִּשְׁנַת שֵׁשׁ־מֵאוֹת שָׁנָה לְחַיֵּי־נֹחַ
בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּשִׁבְעָה־עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בַּיּוֹם הַזֶּה נִבְקְעוּ כָּל־מַעְיְנוֹת תְּהוֹם רַבָּה וַאֲרֻבֹּת הַשָּׁמָיִם נִפְתָּחוּ׃ (יב) וַיְהִי
הַגֶּשֶׁם עַל־הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה׃ (יג) בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה בָּא נֹחַ וְשֵׁם־וְחָם וָיֶפֶת בְּנֵי־נֹחַ וְאֵשֶׁת נֹחַ
וּשְׁלֹשֶׁת נְשֵׁי־בָנָיו אִתָּם אֶל־הַתֵּבָה׃ (יד) הֵמָּה וְכָל־הַחַיָּה לְמִינָהּ וְכָל־הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ וְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ
לְמִינֵהוּ וְכָל־הָעוֹף לְמִינֵהוּ כֹּל צִפּוֹר כָּל־כָּנָף׃ (טו) וַיָּבֹאוּ אֶל־נֹחַ אֶל־הַתֵּבָה שְׁנַיִם שְׁנַיִם מִכָּל־הַבָּשָׂר אֲשֶׁר־בּוֹ רוּחַ
חַיִּים׃ (טז) וְהַבָּאִים זָכָר וּנְקֵבָה מִכָּל־בָּשָׂר בָּאוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים וַיִּסְגֹּר יְקֹוָק בַּעֲדוֹ׃ (יז) וַיְהִי הַמַּבּוּל
אַרְבָּעִים יוֹם עַל־הָאָרֶץ וַיִּרְבּוּ הַמַּיִם וַיִּשְׂאוּ אֶת־הַתֵּבָה וַתָּרָם מֵעַל הָאָרֶץ׃ (יח) וַיִּגְבְּרוּ הַמַּיִם וַיִּרְבּוּ מְאֹד עַל־הָאָרֶץ
וַתֵּלֶךְ הַתֵּבָה עַל־פְּנֵי הַמָּיִם׃ (יט) וְהַמַּיִם גָּבְרוּ מְאֹד מְאֹד עַל־הָאָרֶץ וַיְכֻסּוּ כָּל־הֶהָרִים הַגְּבֹהִים אֲשֶׁר־תַּחַת כָּל־
הַשָּׁמָיִם׃ (כ) חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה מִלְמַעְלָה גָּבְרוּ הַמָּיִם וַיְכֻסּוּ הֶהָרִים׃ (כא) וַיִּגְוַע כָּל־בָּשָׂר| הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ בָּעוֹף
וּבַבְּהֵמָה וּבַחַיָּה וּבְכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל־הָאָרֶץ וְכֹל הָאָדָם׃ (כב) כֹּל אֲשֶׁר נִשְׁמַת־רוּחַ חַיִּים בְּאַפָּיו מִכֹּל אֲשֶׁר
בֶּחָרָבָה מֵתוּ׃

רש״י

ז:ז נח ובניו - האנשים לבד והנשים לבד, לפי שנאסרו בתשמיש המטה, מפני שהעולם היה שרוי בצער׃[15]

מפני מי המבול - אף נח מקטני אמנה היה, מאמין ואינו מאמין שיבא המבול ולא נכנס לתיבה עד שדחקוהו המים׃

ז:יב ויהי הגשם על הארץ - ולהלן הוא אומר (פסוק יז) ויהי המבול, אלא כשהורידן, הורידן ברחמים שאם יחזרו יהיו גשמי ברכה, וכשלא חזרו היו למבול׃

ז:יג בעצם היום הזה - למדך הכתוב שהיו בני דורו אומרים אילו אנו רואים אותו נכנס לתיבה אנו שוברין אותה והורגין אותו, אמר הקדוש ברוך הוא אני מכניסו לעיני כלם ונראה דבר מי יקום׃

ז:טז ויסגור ה׳ בעדו - הגין עליו שלא ישברוה, הקיף התיבה דובים ואריות והיו הורגים בהם

רמב״ן

מעוף השמים מינים רבים אין להם מספר, וכמו שאמרו רבותינו (חולין סג ב) מאה ועשרים מיני עופות טמאים יש במזרח וכלם מין איה הם, ולעופות טהורים אין מספר. והנה יצטרך להביא מכלם שיולידו כמותם. וכאשר תאסוף לכלם מאכל אשר יאכל לשנה תמימה, לא תכיל אותם התיבה הזאת, ולא עשר כיוצא בה. אבל הוא נס, החזיק מועט את המרובה׃

ואם תאמר יעשנה קטנה ויסמך על הנס הזה. ראה השם יתברך לעשותה גדולה כדי שיראו אותה בני דורו ויתמהו בה ויספרו עליה וידברו בענין המבול וכנוס הבהמה והחיה והעוף לתוכה, אולי יעשו תשובה. ועוד עשו אותה גדולה, למעט בנס, כי כן הדרך בכל הניסים שבתורה או בנביאים לעשות מה שביד אדם לעשות, והשאר יהיה בידי שמים. ואל תתפתה לאמר (ראה ראב״ע להלן פסוק טז) כי היו שלש מאות אמות באמות איש נח, והיה גדול, שאם כן היו גם האנשים גדולים, גם החיה והעופות בדורות ההם גדולים עד שלקה העולם במבול. ועוד כי האמות אמות התורה הנה׃

תביא אל התיבה להחיות אתך - צוהו שיתעסק ויעזור אותם הוא בכניסתם בתיבה, וישתדל בהם שיחיו, כאשר ישתדל בנפשו׃

גור אריה

15 פרישות נח עד שבועת ה׳ (על ״שנאסרו בתשמיש המטה״) **(ז) לפי שנאסרו בתשמיש המטה.** דאם לא כן הוי למכתב ׳ויבא נח ואשתו׳ כדכתיב (להלן ח, טז) ״צא אתה ואשתך וגו׳״, אף על גב דאחר שיצא מן התיבה כתיב (שם שם יח) ״ויצא נח ובניו״, היינו טעמא אף על גב שאמר לו ״צא אתה ואשתך״ והתיר לו תשמיש המטה, מכל מקום לא היה עוסק בפריה ורביה, מפני שהיה דואג שיביא המבול, כדפירש רש״י לקמן (ט, ט), ולפיכך אסר עצמו בתשמיש המטה עד שנשבע לו הקדוש ברוך הוא שלא יביא המבול לעולם, ופירוש הרא״ם אינו נכון׃

(כג) וַיִּמַּח אֶת־כָּל־הַיְקוּם| אֲשֶׁר| עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה עַד־רֶמֶשׂ וְעַד־עוֹף הַשָּׁמַיִם וַיִּמָּחוּ מִן־הָאָרֶץ
וַיִּשָּׁאֶר אַךְ־נֹחַ וַאֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתֵּבָה׃ (כד) וַיִּגְבְּרוּ הַמַּיִם עַל־הָאָרֶץ חֲמִשִּׁים וּמְאַת יוֹם׃ פרק ח (א) וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־נֹחַ
וְאֵת כָּל־הַחַיָּה וְאֶת־כָּל־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתֵּבָה וַיַּעֲבֵר אֱלֹהִים רוּחַ עַל־הָאָרֶץ וַיָּשֹׁכּוּ הַמָּיִם׃ (ב) וַיִּסָּכְרוּ מַעְיְנֹת
תְּהוֹם וַאֲרֻבֹּת הַשָּׁמָיִם וַיִּכָּלֵא הַגֶּשֶׁם מִן־הַשָּׁמָיִם׃ (ג) וַיָּשֻׁבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ הָלוֹךְ וָשׁוֹב וַיַּחְסְרוּ הַמַּיִם מִקְצֵה
חֲמִשִּׁים וּמְאַת יוֹם׃ (ד) וַתָּנַח הַתֵּבָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּשִׁבְעָה־עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ עַל הָרֵי אֲרָרָט׃ (ה) וְהַמַּיִם הָיוּ הָלוֹךְ
וְחָסוֹר עַד הַחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בָּעֲשִׂירִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ נִרְאוּ רָאשֵׁי הֶהָרִים׃ (ו) וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם וַיִּפְתַּח נֹחַ אֶת־
חַלּוֹן הַתֵּבָה אֲשֶׁר עָשָׂה׃ (ז) וַיְשַׁלַּח אֶת־הָעֹרֵב וַיֵּצֵא יָצוֹא וָשׁוֹב עַד־יְבֹשֶׁת הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ׃ (ח) וַיְשַׁלַּח אֶת־הַיּוֹנָה
מֵאִתּוֹ לִרְאוֹת הֲקַלּוּ הַמַּיִם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ (ט) וְלֹא־מָצְאָה הַיּוֹנָה מָנוֹחַ לְכַף־רַגְלָהּ וַתָּשָׁב אֵלָיו אֶל־הַתֵּבָה כִּי־
מַיִם עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיִּקָּחֶהָ וַיָּבֵא אֹתָהּ אֵלָיו אֶל־הַתֵּבָה׃ (י) וַיָּחֶל עוֹד שִׁבְעַת יָמִים אֲחֵרִים וַיֹּסֶף
שַׁלַּח אֶת־הַיּוֹנָה מִן־הַתֵּבָה׃ (יא) וַתָּבֹא אֵלָיו הַיּוֹנָה לְעֵת עֶרֶב וְהִנֵּה עֲלֵה־זַיִת טָרָף בְּפִיהָ וַיֵּדַע נֹחַ כִּי־קַלּוּ הַמַּיִם
מֵעַל הָאָרֶץ׃ (יב) וַיָּיָחֶל עוֹד שִׁבְעַת יָמִים אֲחֵרִים וַיְשַׁלַּח אֶת־הַיּוֹנָה וְלֹא יָסְפָה שׁוּב־אֵלָיו עוֹד׃ (יג) וַיְהִי בְּאַחַת
וְשֵׁשׁ־מֵאוֹת שָׁנָה בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ חָרְבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ וַיָּסַר נֹחַ אֶת־מִכְסֵה הַתֵּבָה וַיַּרְא וְהִנֵּה חָרְבוּ פְּנֵי
הָאֲדָמָה׃

רש"י

ז:כג אך נח - לבד נח, זהו פשוטו. ומדרש אגדה היה גונח וכוהה דם מטורח הבהמות והחיות. ויש אומרים שאיחר מזונות לארי והכישו, ועליו נאמר (משלי יא לא) הן צדיק בארץ ישולם׃

ח:א ויזכור אלהים - זה השם מדת הדין הוא, ונהפכה למדת רחמים על ידי תפלת הצדיקים, ורשעתן של רשעים הופכת מדת רחמים למדת הדין, שנאמר (בראשית ו ה) וירא ה' כי רבה רעת האדם וגו' ויאמר ה' אמחה, והוא שם מדת רחמים׃

ויזכור אלהים את נח וגו' - מה זכר להם לבהמות, זכות שלא השחיתו דרכם קודם לכן ושלא שמשו בתיבה׃

ח:יא טרף - חטף, ומדרש אגדה לשון מזון, ודרשו בפיה, לשון מאמר, אמרה יהיו מזונותי מרורין כזית בידו של הקדוש ברוך הוא ולא מתוקין כדבש בידי בשר ודם׃

רמב"ן (המשך)

ומקצת השרץ, לאמר שלא נשאר בהם ביצים בכל עץ או תחת הארץ כי הכל נמוחו׃

ויתכן שיהא שיעור הכתוב וימח את כל היקום אשר על פני האדמה, כי מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף השמים נמוחו מן הארץ, לא נשאר רק נח. ורבותינו דרשו (סנהדרין קח א) וימח בעולם הזה, וימחו מן הארץ, מן העולם הבא. עשו הארץ הנזכרת כאן ארץ החיים. וכבר רמזתי סודה (לעיל א כו, ו יג)׃

ח:יא עלה זית – האילנות וארץ ישראל במבול

והנה עלה זית טרף בפיה - מפשוטו של פסוק זה יראה שלא נעקרו האילנות ולא נמחו במבול, כי לא היה שם נחל שוטף, בעבור כי נתמלא כל העולם מים. אבל בבראשית רבה (לג ו)

רמב"ן

ז:כג "וימח את כל היקום" – מחיית הגופות וגורל הדגים

וימח את כל היקום אשר על פני האדמה - אחר שאמר ויגוע כל בשר, ואמר מכל אשר בחרבה מתו, הוסיף לאמר וימח, שנמחו הגופות ויהיו למים, כענין ומחה אל מי המרים (במדבר ה כג), כי היו המים רותחין כדברי רבותינו (סנהדרין קח ב). אבל אם כן יהיו הדגים מתים׃

ואולי היה כמו שאמרו בבראשית רבה (לב יא) מכל אשר בחרבה, ולא דגים שבים, ויש אומרים אף הן בכלל נאספין אלא שברחו לאוקינוס. ומכל מקום ניצולו הדגים. ושני הדעות האלו אפשריים, כי יתכן שמימי המבול הרותחים יתערבו בימים, ויחממו עליוני הים בלבד, והדגים יבאו בעמקי המצולות ויחיו שם, או כדברי יש אומרים שהיו דגי הימים שבתוך הארץ הקרובים מהם לאוקינוס בורחים שם בהרגישם רתיחת המים, וניצולין מהם שם׃

ואפילו אם ימותו כלם, הנה מרבית הדגה באוקינוס היא, ושם לא ירד מבול, כמו שנאמר (לעיל פסוק יב) ויהי הגשם על הארץ, ומשם יחזרו הדגים אחרי המבול, כי מן הים היו יוצאים כל הימים, ושם הם שבים ללכת. ועל הכלל ניצולו הדגים, שהרי לא נכנסו מהם בתיבה לחיות זרע, ונאמר בברית (להלן ט ט י) הנני מקים את בריתי אתכם ואת כל נפש החיה אשר אתכם בעוף ובבהמה ובכל חית הארץ אתכם מכל יוצאי התיבה, ולא הזכיר דגי הים׃

וימחו מן הארץ - פירשו הכפל, לומר כי נשכח זכרם שאין להם זרע. ומה צורך לאמר כן אחר שמתו הכל, אולי מפני העופות

(יד) וּבַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּשִׁבְעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם לַחֹדֶשׁ יָבְשָׁה הָאָרֶץ׃ {ס} (טו) וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל־נֹחַ לֵאמֹר׃ (טז) צֵא מִן־
הַתֵּבָה אַתָּה וְאִשְׁתְּךָ וּבָנֶיךָ וּנְשֵׁי־בָנֶיךָ אִתָּךְ׃ (יז) כָּל־הַחַיָּה אֲשֶׁר־אִתְּךָ מִכָּל־בָּשָׂר בָּעוֹף וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל־הָרֶמֶשׂ
הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ הוצא הַיְצֵא אִתָּךְ וְשָׁרְצוּ בָאָרֶץ וּפָרוּ וְרָבוּ עַל־הָאָרֶץ׃ (יח) וַיֵּצֵא־נֹחַ וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי־בָנָיו אִתּוֹ׃
(יט) כָּל־הַחַיָּה כָּל־הָרֶמֶשׂ וְכָל־הָעוֹף כֹּל רוֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ לְמִשְׁפְּחֹתֵיהֶם יָצְאוּ מִן־הַתֵּבָה׃ (כ) וַיִּבֶן נֹחַ מִזְבֵּחַ לַיקֹוָק
וַיִּקַּח מִכֹּל| הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִכֹּל הָעוֹף הַטָּהוֹר וַיַּעַל עֹלֹת בַּמִּזְבֵּחַ׃ (כא) וַיָּרַח יְקֹוָק אֶת־רֵיחַ הַנִּיחֹחַ וַיֹּאמֶר יְקֹוָק
אֶל־לִבּוֹ לֹא־אֹסִף לְקַלֵּל עוֹד אֶת־הָאֲדָמָה בַּעֲבוּר הָאָדָם כִּי יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעֻרָיו וְלֹא־אֹסִף עוֹד לְהַכּוֹת אֶת־
כָּל־חַי כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי׃ (כב) עֹד כָּל־יְמֵי הָאָרֶץ זֶרַע וְקָצִיר וְקֹר וָחֹם וְקַיִץ וָחֹרֶף וְיוֹם וָלָיְלָה לֹא יִשְׁבֹּתוּ׃ פרק ט (א)
וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־נֹחַ וְאֶת־בָּנָיו וַיֹּאמֶר לָהֶם פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ׃ (ב) וּמוֹרַאֲכֶם וְחִתְּכֶם יִהְיֶה עַל כָּל־חַיַּת
הָאָרֶץ וְעַל כָּל־עוֹף הַשָּׁמַיִם בְּכֹל| אֲשֶׁר תִּרְמֹשׂ הָאֲדָמָה וּבְכָל־דְּגֵי הַיָּם בְּיֶדְכֶם נִתָּנוּ׃ (ג) כָּל־רֶמֶשׂ אֲשֶׁר הוּא־חַי לָכֶם
יִהְיֶה לְאָכְלָה כְּיֶרֶק עֵשֶׂב נָתַתִּי לָכֶם אֶת־כֹּל׃ (ד) אַךְ־בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ דָמוֹ לֹא תֹאכֵלוּ׃ (ה) וְאַךְ אֶת־דִּמְכֶם לְנַפְשֹׁתֵיכֶם
אֶדְרֹשׁ מִיַּד כָּל־חַיָּה אֶדְרְשֶׁנּוּ וּמִיַּד הָאָדָם מִיַּד אִישׁ אָחִיו אֶדְרֹשׁ אֶת־נֶפֶשׁ הָאָדָם׃

רש"י

ח:יד בשבעה ועשרים - וירידתן בחדש השני ביו"ז, אלו אחד עשר ימים שהחמה יתירה על הלבנה, שמשפט דור המבול שנה תמימה היה׃

ח:טז אתה ואשתך וגו' - איש ואשתו, כאן התיר להם תשמיש המטה׃

ח:יז ושרצו בארץ - ולא בתיבה, מגיד שאף הבהמה והעוף נאסרו בתשמיש׃

ח:כא מנעריו - מנעריו כתיב משננער לצאת ממעי אמו ניתן בו יצר הרע׃

ט:ג לכם יהיה לאכלה - שלא הרשיתי לאדם הראשון לאכול בשר אלא ירק עשב, ולכם כירק עשב שהפקרתי לאדם הראשון, נתתי לכם את כל׃

ט:ד בשר בנפשו - אסר להם אבר מן החי, כלומר כל זמן שנפשו בו לא תאכלו הבשר׃

ט:ה מיד איש אחיו - מיד שהוא אוהב לו כאח והרגו שוגג, אני אדרוש, אם לא יגלה ויבקש על עונו לימחל, שאף השוגג צריך כפרה, ואם אין עדים לחייבו גלות והוא אינו נכנע, הקדוש ברוך הוא דורש ממנו. כמו שדרשו רבותינו ז"ל והאלהים אנה לידו במסכת מכות (י ב) הקדוש ברוך הוא מזמנן לפונדק אחד וכו׃

רמב"ן (המשך)

"בפיה" לשון מאמר, אמרה יהיו מזונותי מרורין כזית ובידו של הקדוש ברוך הוא ואל יהיו מתוקים כדבש ביד אדם׃

ואין כל זה נכון בעיני, כי חזרת זכר היונים מנקבה לזכר במקום אחד מן הפרשה אין בו טעם, ואם הלשון לקרוא כלם בשם הנקבות למה שינה בכאן. וכן מדרשם בהגדה, לא שיעשו "בפיה" לשון מאמר כלל, אבל מדרשם מפני שהביאה העלה הזה, כי אם נאמר שאירע כן, לא על חנם פירש אותו הכתוב, כי היה לו לומר

רמב"ן

אמרו מהיכן הביאה אותו, רבי לוי אמר, מהר המשחה הביאה אותו דלא טפת ארעא דישראל במיא דמבולא, הוא שהקדוש ברוך הוא אמר ליחזקאל בן אדם אמור לה את ארץ לא מטוהרה היא לא גושמה ביום זעם (יחזקאל כב כד). רבי ביריי אמר, נפתחו לה שערי גן עדן והביאה אותו׃

והנה כוונתם שנעקרו האילנות ונמחו במקומות המבול, ואף כי יהיה העלה נבל. וכן אמרו (ב"ר ל ח) אפילו איצטרובולין של ריחים נמוחו במבול, ודרשו בו אבנים שחקו מים (איוב יד יט)׃

ומאמרם "דלא טפת ארעא דישראל במיא דמבולא", שלא היה עליה גשם המבול, כדכתיב לא גושמה, ולא נפתחו בה מעינות תהום רבה, אבל המים נתפשטו בכל העולם וכסו כל ההרים הגבוהים אשר תחת כל השמים, כמו שכתוב מפורש (לעיל ז יט), ואין סביב ארץ ישראל גדר לעכב המים שלא יבאו בה. וכך אמרו בפרקי רבי אליעזר (פרק כג), ארץ ישראל לא ירד עליה מי המבול מן השמים אלא נתגלגלו המים מן הארצות ונכנסו לתוכה, שנאמר בן אדם אמור לה. והנה לדעת רבי לוי, מפני שלא ירד בארץ ההיא הגשם השוטף ולא נפתחו עליה ארובות השמים, נשארו בה האילנות, ובכל העולם נשברו ונעקרו במבול ומטרות עזו׃

ואני תמה על מאמרם "מגן עדן", אם כן לא ידע נח שקלו המים מעל הארץ, כי שם לא נכנסו מי המבול. ואולי היו שעריו סגורים שלא יכנסו שם המים, וכאשר קלו המים נפתחו. ומדעתם זו אמרו שם (ב"ר לו ג) ויטע כרם (להלן ט כ), ומהיכן היה לו, אמר רבי אבא בר כהנא בכניסתו לתיבה הכניס עמו זמורות לנטיעות יחורים לתאנים גרופיות לזתים׃

טרף בפיה - כתב רש"י אומר אני שזכר היה ולכך קורא אותו פעמים לשון זכר ופעמים לשון נקבה, לפי שכל יונה שבמקרא לשון נקבה הוא. טרף, חטף. ומדרש אגדה לשון "מזון", ודרשו

(ו) שֹׁפֵךְ דַּם הָאָדָם בָּאָדָם דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ כִּי בְצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת־הָאָדָם׃ (ז) וְאַתֶּם פְּרוּ וּרְבוּ שִׁרְצוּ בָאָרֶץ וּרְבוּ־בָהּ׃ {ס} (ח) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־נֹחַ וְאֶל־בָּנָיו אִתּוֹ לֵאמֹר׃ (ט) וַאֲנִי הִנְנִי מֵקִים אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם וְאֶת־זַרְעֲכֶם אַחֲרֵיכֶם׃ (י) וְאֵת כָּל־נֶפֶשׁ הַחַיָּה אֲשֶׁר אִתְּכֶם בָּעוֹף בַּבְּהֵמָה וּבְכָל־חַיַּת הָאָרֶץ אִתְּכֶם מִכֹּל יֹצְאֵי הַתֵּבָה לְכֹל חַיַּת הָאָרֶץ׃ (יא) וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם וְלֹא־יִכָּרֵת כָּל־בָּשָׂר עוֹד מִמֵּי הַמַּבּוּל וְלֹא־יִהְיֶה עוֹד מַבּוּל לְשַׁחֵת הָאָרֶץ׃ (יב) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים זֹאת אוֹת־הַבְּרִית אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל־נֶפֶשׁ חַיָּה אֲשֶׁר אִתְּכֶם לְדֹרֹת עוֹלָם׃ (יג) אֶת־קַשְׁתִּי נָתַתִּי בֶּעָנָן וְהָיְתָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵין הָאָרֶץ׃ (יד) וְהָיָה בְּעַנְנִי עָנָן עַל־הָאָרֶץ וְנִרְאֲתָה הַקֶּשֶׁת בֶּעָנָן׃ (טו) וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל־נֶפֶשׁ חַיָּה בְּכָל־בָּשָׂר וְלֹא־יִהְיֶה עוֹד הַמַּיִם לְמַבּוּל לְשַׁחֵת כָּל־בָּשָׂר׃

רש"י

ט:ז ואתם פרו ורבו - לפי פשוטו הראשונה לברכה, וכאן לצווי. ולפי מדרשו להקיש מי שאינו עוסק בפריה ורביה לשופך דמים׃

ט:יב לדרת עולם - נכתב חסר, שיש דורות שלא הוצרכו לאות לפי שצדיקים גמורים היו, כמו דורו של חזקיהו מלך יהודה, ודורו של רבי שמעון בן יוחאי׃[16]

רמב"ן (המשך)

עשב לאכלה, ואמר הכתוב (לעיל א ל) ויהי כן, כי הוא טבעם ומנהגם. ועתה כאשר אמר באדם שישחוט הבעלי החיים והושם בטבע או במנהג שיהיו בעלי החיים זה לזה לאכלה, הוצרך לצוות שיהיו שאר בעלי החיים לבני אדם טרף לשיניהם, והם יראו מהם ולא יטרופו בהם. ואמר ואך את דמכם לנפשותיכם, לרמוז כי לא ידרוש דם חיה מיד חברתה, אם כן נשאר בהם לטרוף זו את זו׃

וזה טעם הזכירו איסור שפיכת דמים בכאן מפני היתר השחיטה שהיה המנהג לשפוך דם, כי על דעת רבותינו (סנהדרין נו ב) כבר הזהיר אדם הראשון בזה, אבל מפני השחיטה הוצרך לומר התרתי לכם לשפוך דם כל חי זולתי דמכם שיהיה אסור לכם ולכל החיים שלא יהיה להם טבע לשפוך אותו׃

ט:יב הקשת בענן – אות ברית מן הטבע

זאת אות הברית אשר אני נותן - המשמע מן האות הזה שלא היה קשת בענן ממעשה בראשית, ועתה ברא ה' חדשה לעשות קשת בשמים ביום ענן. ואמרו בטעם האות הזה, כי הקשת לא עשאו שיהיו רגליו למעלה שיראה כאלו מן השמים מורים בו, וישלח חציו ויפיצם בארץ (תהלים יח טו), אבל עשאו בהפך מזה להראות שלא יורו בו מן השמים, וכן דרך הנלחמים להפוך אותו בידם ככה כאשר יקראו לשלום למי שכנגדם. ועוד שאין לקשת יתר לכונן חצים עליו׃

רמב"ן

והנה עלה טרף בפיה. והזית איננו בא מן האילנות הגבוהים מאד שישכנו בו העופות לארך דליותיו. ולכך אמרו כי היה בזה רמז שהעופות נוח להם להיות מזונותם מרים כלענה ביד הקדוש ברוך הוא ולא שיהיו טובים בידי אדם, וכל שכן בני האדם שאין רצונם להתפרנס זה מזה׃

ולשון בראשית רבה (לג ו) אמר רבי אבהו, אילו מגן עדן הביאה אותו לא היה לה להביא דבר מעולה או קנמון או פפולסמון, אלא רמז רמזה לו, נח מר מזה מתחת ידו של הקדוש ברוך הוא ולא מתוק מתחת ידך. אבל בגמרא (סנהדרין קח ב) הוסיפו מאי משמע דהאי טרף לישנא דמזוני הוא, דכתיב (משלי ל ח) הטריפני לחם חקי, כי מפני הטעם שאמרנו עשו לזה סמך, מלשון "הטריפני", ירמוז כאילו אמר והנה עלה זית טרף בפיה׃

ופשוטו של מקרא פרשו בו (אונקלוס, הראב"ע, והרד"ק) שהוא תאר לעלה, והנה עלה זית טרוף בפיה. וסמך לדבר שהוא קמוץ כי כן משפטו, אבל נמצא מהם בזרות, כי הוא טרף וירפאנו (הושע ו א), והשיב את הגזלה אשר גזל (ויקרא ה כג), על שגגתו אשר שגג (שם שם יח), וזולתם רבים׃

ט:ו דרישת דם האדם ואיסור שפיכות דמים

ויהיה טעם שופך דם האדם - כל שופך, בין חיה בין אדם, והנה דמו נדרש בבית דין ובידי שמים׃

ויתכן שיהיה טעם "מיד כל חיה", שתהיה הנקמה בשופך הדם מיד כל חיה, כמו כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה (ישעיה מ ב). ואמר, אך דמכם אדרוש ואנקום אותו ביד כל חיה, כי אשלח ברוצח כל חית הארץ ואשלח בו גם האדם ולא ינצל מידם, וכמוהו מכל צוררי הייתי חרפה (תהלים לא יב) מידם, זה חלק אדם רשע מאלהים ונחלת אמרו מאל (איוב כ כט)׃

ואולי הדרישה מיד החיה היא שלא תטרוף האדם, כי כן שם בטבעם. וסוד הענין, כי בעת היצירה נתן לאדם את כל עשב זורע זרע ואת כל העץ אשר בו פרי עץ לאכלה, ונתן לחיה את כל ירק

גור אריה

16 הקשת בטבע ואות הברית (על "לדרת – נכתב חסר") **(יב) נכתב חסר.** יש מחכמי הטבע שאומרים שהקשת הוא נעשה בטבע מן ניצוץ השמש, ולפיכך הוקשה באיזה ענין הקשת אות על שלא יבא המבול, אבל אין זה קשיא, כי קודם המבול לא היה כח בלהט השמש לפעול הקשת, ומפני זה אפשר לבא

(טז) וְהָיְתָה הַקֶּשֶׁת בֶּעָנָן וּרְאִיתִיהָ לִזְכֹּר בְּרִית עוֹלָם בֵּין אֱלֹהִים וּבֵין כָּל־נֶפֶשׁ חַיָּה בְּכָל־בָּשָׂר אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ׃ (יז) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־נֹחַ זֹאת אוֹת־הַבְּרִית אֲשֶׁר הֲקִמֹתִי בֵּינִי וּבֵין כָּל־בָּשָׂר אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ׃ {פ} (יח) וַיִּהְיוּ בְנֵי־נֹחַ הַיֹּצְאִים מִן־הַתֵּבָה שֵׁם וְחָם וְיֶפֶת וְחָם הוּא אֲבִי כְנָעַן׃ (יט) שְׁלֹשָׁה אֵלֶּה בְּנֵי־נֹחַ וּמֵאֵלֶּה נָפְצָה כָּל־הָאָרֶץ׃ (כ) וַיָּחֶל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה וַיִּטַּע כָּרֶם׃ (כא) וַיֵּשְׁתְּ מִן־הַיַּיִן וַיִּשְׁכָּר וַיִּתְגַּל בְּתוֹךְ אָהֳלֹה׃ (כב) וַיַּרְא חָם אֲבִי כְנַעַן אֵת עֶרְוַת אָבִיו וַיַּגֶּד לִשְׁנֵי־אֶחָיו בַּחוּץ׃ (כג) וַיִּקַּח שֵׁם וָיֶפֶת אֶת־הַשִּׂמְלָה וַיָּשִׂימוּ עַל־שְׁכֶם שְׁנֵיהֶם וַיֵּלְכוּ אֲחֹרַנִּית וַיְכַסּוּ אֵת עֶרְוַת אֲבִיהֶם וּפְנֵיהֶם אֲחֹרַנִּית וְעֶרְוַת אֲבִיהֶם לֹא רָאוּ׃ (כד) וַיִּיקַץ נֹחַ מִיֵּינוֹ וַיֵּדַע אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה־לוֹ בְּנוֹ הַקָּטָן׃ (כה) וַיֹּאמֶר אָרוּר כְּנָעַן עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה לְאֶחָיו׃ (כו) וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְקֹוָק אֱלֹהֵי שֵׁם וְיִהִי כְנַעַן עֶבֶד לָמוֹ׃ (כז) יַפְתְּ אֱלֹהִים לְיֶפֶת וְיִשְׁכֹּן בְּאָהֳלֵי־שֵׁם וְיִהִי כְנַעַן עֶבֶד לָמוֹ׃ (כח) וַיְחִי־נֹחַ אַחַר הַמַּבּוּל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַחֲמִשִּׁים שָׁנָה׃ (כט) וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי־נֹחַ תְּשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וַיָּמֹת׃ {פ} **פרק י (א)** וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת בְּנֵי־נֹחַ שֵׁם חָם וָיֶפֶת וַיִּוָּלְדוּ לָהֶם בָּנִים אַחַר הַמַּבּוּל׃ (ב) בְּנֵי יֶפֶת גֹּמֶר וּמָגוֹג וּמָדַי וְיָוָן וְתֻבַל וּמֶשֶׁךְ וְתִירָס׃

רש"י

ט:טז בין אלהים ובין כל נפש חיה - בין מדת הדין של מעלה וביניכם שהיה לו לכתוב וביני ובין כל נפש חיה. אלא זהו מדרשו כשתבא מדת הדין לקטרג עליכם (לחייב אתכם) אני רואה את האות ונזכר׃

ט:כ ויחל - עשה עצמו חולין, שהיה לו לעסוק תחלה בנטיעה אחרת׃

ט:כב וירא את ערות אביו - יש אומרים סרסו ויש אומרים רבעו׃

ט:כג ויקח שם ויפת - אין כתיב כאן ויקחו אלא ויקח, לימד על שם שנתאמץ במצוה יותר מיפת, לכך זכו בניו לטלית של ציצית, ויפת זכה לקבורה לבניו, שנאמר (יחזקאל לט יא) אתן לגוג מקום שם קבר. וחם שבזה את אביו נאמר בזרעו (ישעיה כ ד) כן ינהג מלך אשור את שבי מצרים ואת גלות כוש נערים וזקנים ערום ויחף וחשופי שת וגו׳׃[17]

ט:כה ארור כנען - אתה גרמת לי שלא אוליד בן רביעי אחר לשמשני, ארור בנך רביעי להיות משמש את זרעם של אלו הגדולים, שהוטל עליהם טורח עבודתי מעתה. ומה ראה חם שסרסו, אמר להם לאחיו אדם הראשון שני בנים היו לו, והרג זה את זה בשביל ירושת העולם ואבינו יש לו שלשה בנים ועודנו מבקש בן רביעי׃

ט:כו ברוך ה׳ אלהי שם - שעתיד לשמור הבטחתו לזרעו לתת להם את ארץ כנען׃

ט:כז וישכון באהלי שם - ישרה שכינתו בישראל. ומדרש חכמים אף על פי שיפת אלהים ליפת, שבנה כורש שהיה מבני

רמב"ן

ואנחנו על כרחנו נאמין לדברי היונים שמלהט השמש באויר הלח יהיה הקשת בתולדה, כי בכלי מים לפני השמש יראה כמראה הקשת, וכאשר נסתכל עוד בלשון הכתוב נבין כן, כי אמר את קשתי "נתתי" בענן, ולא אמר "אני נותן" בענן, כאשר אמר זאת אות הברית אשר "אני נותן". ומלת קשתי מורה שהיתה לו הקשת תחלה. ולכן נפרש הכתוב, הקשת אשר נתתי בענן מיום הבריאה תהיה מן היום הזה והלאה לאות ברית ביני וביניכם, שכל זמן שאראנה אזכיר כי ברית שלום ביני וביניכם׃

ואם תבקש מה טעם בקשת להיות אות, הנה הוא כטעם עד הגל הזה ועדה המצבה (להלן לא נב). וכן כי את שבע כבשות תקח מידי בעבור תהיה לי לעדה (להלן כא ל), כי כל הדבר הנראה שיושם לפני שנים להזכירם ענין נדור ביניהם יקרא אות, וכל הסכמה ברית, וכן במילה אמר והיה לאות ברית ביני וביניכם (להלן יז יא) בעבור ההסכמה שימולו כל זרע אברהם לעבדו שכם אחד׃

ועוד, כי כאשר תראה בהפוך הנזכר יהיה זכר לשלום כאשר כתבנו. ובין שתהיה הקשת עתה בין שהיתה מעולם בטבע, הטעם באות שבה אחד הוא׃

אבל יש לרבותינו בפרשה הזאת סוד נעלם. אמרו בבראשית רבה (לה ג) את קשתי נתתי בענן, קשותי, דבר שהוא מוקש לי. אפשר כן, אלא קשין דפריא. והיה בענני ענן, רבי יודן בשם ר׳ יהודה בר׳ סימון אומר, משל לאחד שבידו סולת רותח ובקש ליתנו על בנו ונתנו על עבדו. ושם עוד והיתה הקשת בענן וראיתיה לזכור ברית עולם בין אלהים, זו מדת הדין של מעלה ובין כל נפש חיה בכל בשר אשר על הארץ זו מדת הדין של מטה, מדת הדין של

גור אריה

המבול, אבל אחר המבול שכל כך גובר הלהט של שמש, ואין צריך לומר כי השמש בעצמו קבלה השתנות, אבל הלהט והניצוץ היה גובר אחר כך מחמת שהוסר דבר המונע את הלהט והניצוץ, והיה גובר הלהט עד שנעשה הקשת, והוא אות ברית׃

17 מעשי האבות נמשכים לתולדותיהם (על "וחם שבזה") **וחם שבזה וכו׳.** דע כי יש דבר נפלא במדרש (ב"ר לו, ו), כי התולדות נמשכים אחר היסודות - כמו שהאילן - ענפיו נמשכים אחר העיקר והיסודות. ואשמועינן הכתוב כי חם היה גלוי ערוה ובזוי הגוף בחלקו, שהיה מבזה את אביו, לכך נמשכו אחריו

(ג) וּבְנֵי גֹמֶר אַשְׁכְּנַז וְרִיפַת וְתֹגַרְמָה׃ (ד) וּבְנֵי יָוָן אֱלִישָׁה וְתַרְשִׁישׁ כִּתִּים וְדֹדָנִים׃ (ה) מֵאֵלֶּה נִפְרְדוּ אִיֵּי הַגּוֹיִם
בְּאַרְצֹתָם אִישׁ לִלְשֹׁנוֹ לְמִשְׁפְּחֹתָם בְּגוֹיֵהֶם׃ (ו) וּבְנֵי חָם כּוּשׁ וּמִצְרַיִם וּפוּט וּכְנָעַן׃ (ז) וּבְנֵי כוּשׁ סְבָא וַחֲוִילָה
וְסַבְתָּה וְרַעְמָה וְסַבְתְּכָא וּבְנֵי רַעְמָה שְׁבָא וּדְדָן׃ (ח) וְכוּשׁ יָלַד אֶת־נִמְרֹד הוּא הֵחֵל לִהְיוֹת גִּבֹּר בָּאָרֶץ׃ (ט) הוּא־
הָיָה גִבֹּר־צַיִד לִפְנֵי יְקֹוָק עַל־כֵּן יֵאָמַר כְּנִמְרֹד גִּבּוֹר צַיִד לִפְנֵי יְקֹוָק׃ (י) וַתְּהִי רֵאשִׁית מַמְלַכְתּוֹ בָּבֶל וְאֶרֶךְ וְאַכַּד
וְכַלְנֵה בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר׃ (יא) מִן־הָאָרֶץ הַהִוא יָצָא אַשּׁוּר וַיִּבֶן אֶת־נִינְוֵה וְאֶת־רְחֹבֹת עִיר וְאֶת־כָּלַח׃ (יב) וְאֶת־רֶסֶן בֵּין
נִינְוֵה וּבֵין כָּלַח הִוא הָעִיר הַגְּדֹלָה׃ (יג) וּמִצְרַיִם יָלַד אֶת־לוּדִים וְאֶת־עֲנָמִים וְאֶת־לְהָבִים וְאֶת־נַפְתֻּחִים׃ (יד) וְאֶת־
פַּתְרֻסִים וְאֶת־כַּסְלֻחִים אֲשֶׁר יָצְאוּ מִשָּׁם פְּלִשְׁתִּים וְאֶת־כַּפְתֹּרִים׃ {ס} (טו) וּכְנַעַן יָלַד אֶת־צִידֹן בְּכֹרוֹ וְאֶת־חֵת׃ (טז)
וְאֶת־הַיְבוּסִי וְאֶת־הָאֱמֹרִי וְאֶת הַגִּרְגָּשִׁי׃ (יז) וְאֶת־הַחִוִּי וְאֶת־הָעַרְקִי וְאֶת־הַסִּינִי׃ (יח) וְאֶת־הָאַרְוָדִי וְאֶת־הַצְּמָרִי
וְאֶת־הַחֲמָתִי וְאַחַר נָפֹצוּ מִשְׁפְּחוֹת הַכְּנַעֲנִי׃ (יט) וַיְהִי גְּבוּל הַכְּנַעֲנִי מִצִּידֹן בֹּאֲכָה גְּרָרָה עַד־עַזָּה בֹּאֲכָה סְדֹמָה
וַעֲמֹרָה וְאַדְמָה וּצְבֹיִם עַד־לָשַׁע׃ (כ) אֵלֶּה בְּנֵי־חָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לִלְשֹׁנֹתָם בְּאַרְצֹתָם בְּגוֹיֵהֶם׃ {ס} (כא) וּלְשֵׁם יֻלַּד גַּם־
הוּא אֲבִי כָּל־בְּנֵי־עֵבֶר אֲחִי יֶפֶת הַגָּדוֹל׃ (כב) בְּנֵי שֵׁם עֵילָם וְאַשּׁוּר וְאַרְפַּכְשַׁד וְלוּד וַאֲרָם׃

רש"י

יפת בית שני, לא שרתה בו שכינה. והיכן שרתה, במקדש ראשון שבנה שלמה שהיה מבני שם׃

י:ח **להיות גבור** - להמריד כל העולם על הקדוש ברוך הוא בעצת דור הפלגה׃[18]

י:ט **גבור ציד** - צד דעתן של בריות בפיו ומטען למרוד במקום׃

לפני ה' - מתכוין להקניטו על פניו׃

על כן יאמר כנמרד - על כל אדם מרשיע בעזות פנים, יודע רבונו ומתכוין למרוד בו, יאמר זה כנמרוד גבור ציד׃

רמב"ן

מעלה קשה ומדת הדין של מטה רפה. וכבר ידעת מאמרם (חגיגה טז א) במסתכל בקשת כל שלא חס על כבוד קונו ראוי לו שלא בא לעולם׃

ואם זכית להבין דבריהם תדע כי פירוש הכתוב כן, את קשתי שהיא מדת הדין הנתונה בענן בעת הדין תהיה לאות ברית׃

י:ה תכלית פרשת התולדות – ייחוס אברהם וזכותו בארץ

וטעם מאלה נפרדו איי הגויים בארצותם - כי בני יפת יושבי איי הים והם נפרדים, כל אחד מבניו באי אחר יושב לבדו, וארצותם רחוקות זו מזו, והיא ברכת אביהם שאמר יפת אלהים ליפת, שיהיו רבים במרחבי ארץ. אבל בני חם כלם קרובים יושבי

גור אריה

תולדותיו, והוא אשר הכתוב אומר (ר' ישעיה כ, ד), "כך ינהג שבי מצרים וגלות כוש וגומר", אמנם שם ויפת היו דבקים בכבוד, ומזה בניהם נמשכים אחר הכבוד. ובני שם זכו לטלית של ציצית, כי כבוד השם יתעלה (חופה) [חופף] אותם, וכבוד ה' עליהם. והפרש גדול יש בין שם ובין יפת, כי שם היה מכובד במצות ציצית - מפני שנתאמץ במצוה יותר זכה גופו ונפשו לכבוד, אבל יפת שלא נתאמץ ולא עשה בכוונת נפשו - זכה גופו לבד לכבוד, וחם שביזה יתבזה כל גופו ונפשו׃

ודבר מופלא הוא בסוד המדרש הזה, ואם תדע שלשה בנים אלו ומדריגתם; כי שם הוא הנכבד הוא המובחר, ויפת הוא הגדול, וחם הוא הקטון, תבין כל הדברים באמיתתם למה לא נתאמץ יפת במצוה הזאת כמו שם, כי יפת דומה לגוף אשר אין פעולתו בזריזות, ולפיכך לא זכה רק הגוף לקבורה, ובשביל זה נקרא "יפת", כי יופי שייך בגוף דוקא. וחם הוא כח הנפש, ונושא כח הנפש החיוני - הוא חום טבעי בלב אדם, לכך נקרא "חם". אבל שם הוא עיקר, והוא כמו עצם הצורה של אדם, לכך נקרא "שם", כי השם בא על העיקר ועל עצם הדבר. ומזה תבין סוד אלו ג' בנים - שהיו נגד חלקי האדם; יפת נגד הגוף, וכל ענין הגוף הוא בעצלות, וחם נגד הנפש החיוני, אבל שם הוא על דבר שהוא עצם ועיקר. ומפני כי נפש החיוני הזה הוא גופני, ולפיכך הוא ארור שיהיה עבד (פסוק כה), כמו דאת אמרת "שבו לכם פה עם החמור" (להלן כב, ה), "עם הדומה לחמור" (יבמות סב.). אבל יפת אף על גב שהוא נגד הגוף אין בזה חסרון, כי דבר שהוא כח והוא גופני זהו קללה וארור, כי תמצא כח שאינו גופני והוא נבדל, אבל דבר שהוא גוף אין בזה קללה, שכן ראוי להיות גוף. ויש בזה דבר מופלג, ואין כאן מקומו׃

ותמצא כי אלו ג' בנים הם כנגד ג' בני אדם, שכמו שאותם השלשה כוללים כל העולם, כן אלו ג' כוללים כל העולם. והנה יפת כנגד הבל, כי "שקר החן והבל היופי" (משלי לא, ל), ושניהם ענין גוף, ולכך הם הבל. וחם שהיה ארור - כנגד קין שהיה ארור (לעיל ד, יא). ושם שהוא עיקר כמו שנתבאר - כנגד שת שהוא יסוד ועיקר, ולכך נקראת "שת" שממנו הושתת העולם (במדב"ר יד, יב). ואין כאן מקום זה, רק היה הכוונה פה להודיע הדבר הנפלא אשר אמרו חכמים ז"ל (ב"ר לו, ו) כי יפת זכה לקבורה, כי כוונתם כי היה מעלת יפת דומה כבאדם הגוף, אשר ראוי לו הקבורה, שהוא ישוב אל העפר (לעיל ג, יט) ויתכסה בעפר. ושם זכה להיות עליו מלבוש מן המצות, שהיא כבוד ה', ובזה יהיה כבוד ה' חופף עליו כל היום (עפ"י דברים לג, יב)׃

18 **נמרוד שהחל למרוד בה'** (על "להמריד כל העולם") **(ח) להמריד כל העולם.** דאם לא כן "החל" למה לי, הוי למכתב "הוא היה גבור ציד הראשון", אלא דהוא התחיל להמריד כל העולם על הקדוש ברוך הוא, ובשביל שהיה כאן חלול כתב לשון "החל" לשון נופל על הלשון. ואם תאמר הרי כמה עובדי כוכבים

(כג) וּבְנֵי אֲרָם עוּץ וְחוּל וְגֶתֶר וָמַשׁ׃ (כד) וְאַרְפַּכְשַׁד יָלַד אֶת־שָׁלַח וְשֶׁלַח יָלַד אֶת־עֵבֶר׃ (כה) וּלְעֵבֶר יֻלַּד שְׁנֵי בָנִים שֵׁם הָאֶחָד פֶּלֶג כִּי בְיָמָיו נִפְלְגָה הָאָרֶץ וְשֵׁם אָחִיו יָקְטָן׃ (כו) וְיָקְטָן יָלַד אֶת־אַלְמוֹדָד וְאֶת־שָׁלֶף וְאֶת־חֲצַרְמָוֶת וְאֶת־יָרַח׃ (כז) וְאֶת־הֲדוֹרָם וְאֶת־אוּזָל וְאֶת־דִּקְלָה׃ (כח) וְאֶת־עוֹבָל וְאֶת־אֲבִימָאֵל וְאֶת־שְׁבָא׃ (כט) וְאֶת־חֲוִילָה וְאֶת־יוֹבָב כָּל־אֵלֶּה בְּנֵי יָקְטָן׃ (ל) וַיְהִי מוֹשָׁבָם מִמֵּשָׁא בֹּאֲכָה סְפָרָה הַר הַקֶּדֶם׃ (לא) אֵלֶּה בְנֵי־שֵׁם לְמִשְׁפְּחֹתָם לִלְשֹׁנֹתָם בְּאַרְצֹתָם לְגוֹיֵהֶם׃ (לב) אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־נֹחַ לְתוֹלְדֹתָם בְּגוֹיֵהֶם וּמֵאֵלֶּה נִפְרְדוּ הַגּוֹיִם בָּאָרֶץ אַחַר הַמַּבּוּל׃ {פ} **פרק יא** (א) וַיְהִי כָל־הָאָרֶץ שָׂפָה אֶחָת וּדְבָרִים אֲחָדִים׃ (ב) וַיְהִי בְּנָסְעָם מִקֶּדֶם וַיִּמְצְאוּ בִקְעָה בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר וַיֵּשְׁבוּ שָׁם׃ (ג) וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ הָבָה נִלְבְּנָה לְבֵנִים וְנִשְׂרְפָה לִשְׂרֵפָה וַתְּהִי לָהֶם הַלְּבֵנָה לְאָבֶן וְהַחֵמָר הָיָה לָהֶם לַחֹמֶר׃ (ד) וַיֹּאמְרוּ הָבָה| נִבְנֶה־לָּנוּ עִיר וּמִגְדָּל וְרֹאשׁוֹ בַּשָּׁמַיִם וְנַעֲשֶׂה־לָּנוּ שֵׁם פֶּן־נָפוּץ עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ׃ (ה) וַיֵּרֶד יְקֹוָק לִרְאֹת אֶת־הָעִיר וְאֶת־הַמִּגְדָּל אֲשֶׁר בָּנוּ בְּנֵי הָאָדָם׃ (ו) וַיֹּאמֶר יְקֹוָק הֵן עַם אֶחָד וְשָׂפָה אַחַת לְכֻלָּם וְזֶה הַחִלָּם לַעֲשׂוֹת וְעַתָּה לֹא־יִבָּצֵר מֵהֶם כֹּל אֲשֶׁר יָזְמוּ לַעֲשׂוֹת׃

רש"י

י:כה נפלגה - נתבלבלו הלשונות, ונפוצו מן הבקעה, ונתפלגו בכל העולם. למדנו שהיה עבר נביא שקראו שם בנו על שם העתיד.

יקטן - שהיה עניו ומקטין עצמו, לכך זכה להעמיד כל המשפחות הללו׃

יא:א שפה אחת - לשון הקודש׃[19]

ודברים אחדים - באו בעצה אחת ואמרו לא כל הימנו שיבור לו את העליונים, נעלה לרקיע ונעשה עמו מלחמה. דבר אחר על יחידו של עולם. דבר אחר ודברים אחדים, אמרו אחת לאלף ושש מאות חמשים ושש שנים הרקיע מתמוטט כשם שעשה בימי המבול, בואו ונעשה לו סמוכות׃[20]

יא:ה וירד ה' לראות - לא הוצרך לכך, אלא בא ללמד לדיינים שלא ירשיעו הנדון עד שיראו ויבינו. במדרש רבי תנחומא (אות יח)׃

רמב"ן

הארצות, ולכן אמר ויהי גבול הכנעני מצידון וגו׳ (להלן פסוק יט), ואמר בארצותם בגויהם (פסוק כ). וכן בבני שם׃

וספר הכתוב כל אלה, כי רצה להודיע יחוס אברהם משם, ותולדות חם, להודיע העמים שזכה אברהם בארצם בעון אבותם. ולכן ספר גם ביפת והפלגה להודיע סבת שנוי הלשונות ופזורם בקצוי הארץ לזמן מועט אחרי אדם הראשון. ועוד להודיע חסדי השם ושמרו הברית לנח כי לא כלה אותם׃

והרב אמר במורה הנבוכים (ג נ) כי זה יאמת לשומעים חדוש העולם. וגם זה אמת, כי אברהם אבינו יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ויעיד להם על נח ובניו שראו המבול והיו בתיבה, והנה הוא עד מפי עד בענין כל המבול, ועד רביעי על יצירה, כי נח ראה אביו שראה אדם הראשון, ויצחק ויעקב ראו שם העד במבול, ויעקב מגיד כל זה ליורדי מצרים, גם לפרעה ואנשי דורו. והאנשים בכל דור יודעים מאבותם ארבעה וחמשה דורות, מגידים מעשיהם ותולדותיהם׃

גור אריה

היה לפני זה, ואיך יאמר בזה שהוא החל, אין זה קשיא, כי "החל להיות" גבור ציד, שצד דעתן של בריות (רש"י פסוק ט). ואין להקשות על דברי רז"ל (ב"ר כג, ז) - מאחר שדרך הכתוב שלא לכסות פשע הרשעים והחוטאים, למה לא כתב בפירוש שהיה רשע, דע לך כי כל מקום הכתוב מדבר בעבודה זרה סתם, ולא כתב בפירוש, מפני כי אין עבודה זרה דבר נגלה בימיהם, כי לא נודע עבודת השם יתברך לכל עד שלא היה נקרא עבודה זרה, ולכך לא כתב גם כן בפירוש, וכתב "הוא היה גבור ציד", כלומר שבחו של נמרוד להיות גבור ציד לפני ה׳. ופשוטו של מקרא הוא שהיה מלך תקיף, וכן תרגם אונקלוס, מכל מקום בזה שמזכיר הכתוב תקפו וכחו לפני ה׳ תלמוד שהיה ממריד בהקב"ה, שאין שייך גבורה לפני ה׳, והוא החל להיות גבור לפני ה׳ במקום שראוי לו ההכנעה, זה רמז על שתוקף שלו תוקף המרד וענין מענין עבודה זרה, וכי בזה היה ממריד על הקדוש ברוך הוא, ולפיכך נקרא "גבור ציד", שהגבור ציד הוא בעל תחבולה וערמה, ואינו הולך דרך תם וישר, וזה היה גם כן אומנתו, ומדכתיב "לפני ה'" בא לומר שלא היה בלבד גבור ציד כמו שאר אנשי ציד, רק גם כן היה בעל תחבולה וערמה בדברים אלקיים עד שהיה ממריד הבריות בו יתברך. וכן בעשו כתיב (ר׳ להלן כה, כז) "איש ציד" נגד יעקב שהיה "תם" (שם), מזה תדע כי הציד הוא בעל תחבולות וערמה, יוצא מן היושר. והוא היה מלך הראשון, וסתם מלכות הארץ מתנגד למלכות שמים, ולכך לא היה חפץ הוא יתברך שימליכו ישראל עליהם מלך, וזה היה מלך הראשון אין ספק שהיה ממריד העולם עליו, ונאמנו דברי חכמים׃

19 השפה שבה נברא העולם (על "לשון הקודש") **(א) לשון הקודש.** דהא בלשון הקדש נברא העולם, כדלעיל (ב, כג) מהא דכתיב "כי מאיש לקחה זאת" (רש"י שם), ומכיון שהיה הארץ שפה אחת, אם כן לשון הקדש היה (כ"ה בראי"ם)׃

20 מטרת בוני המגדל (על "בואו ונעשה עמו מלחמה") **לאו כל הימנו וכו׳ בואו ונעשה עמו מלחמה.** פירוש כי זה המגדל היו בונים להיות דבקים עם מערכות עליונים, שהיו עושים בפעולות הידוע להם לבנין ההוא, ובבנין ההוא נכנסו למעלה להיות עם המערכות העליונים, וזהו המלחמה שעושים עם

(ז) הָבָה נֵרְדָּה וְנָבְלָה שָׁם שְׂפָתָם אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמְעוּ אִישׁ שְׂפַת רֵעֵהוּ׃ (ח) וַיָּפֶץ יְקֹוָק אֹתָם מִשָּׁם עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ
וַיַּחְדְּלוּ לִבְנֹת הָעִיר׃ (ט) עַל־כֵּן קָרָא שְׁמָהּ בָּבֶל כִּי־שָׁם בָּלַל יְקֹוָק שְׂפַת כָּל־הָאָרֶץ וּמִשָּׁם הֱפִיצָם יְקֹוָק עַל־פְּנֵי כָּל־
הָאָרֶץ׃ {פ} (י) אֵלֶּה תּוֹלְדֹת שֵׁם שֵׁם בֶּן־מְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־אַרְפַּכְשַׁד שְׁנָתַיִם אַחַר הַמַּבּוּל׃ (יא) וַיְחִי־שֵׁם אַחֲרֵי
הוֹלִידוֹ אֶת־אַרְפַּכְשָׁד חָמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ {ס} (יב) וְאַרְפַּכְשַׁד חַי חָמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־
שָׁלַח׃ (יג) וַיְחִי אַרְפַּכְשַׁד אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־שֶׁלַח שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ {ס} (יד) וְשֶׁלַח
חַי שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־עֵבֶר׃ (טו) וַיְחִי־שֶׁלַח אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־עֵבֶר שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים
וּבָנוֹת׃ {ס} (טז) וַיְחִי־עֵבֶר אַרְבַּע וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־פָּלֶג׃ (יז) וַיְחִי־עֵבֶר אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־פֶּלֶג שְׁלֹשִׁים שָׁנָה
וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ {ס} (יח) וַיְחִי־פֶלֶג שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־רְעוּ׃ (יט) וַיְחִי־פֶלֶג אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ
אֶת־רְעוּ תֵּשַׁע שָׁנִים וּמָאתַיִם שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ {ס} (כ) וַיְחִי רְעוּ שְׁתַּיִם וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־שְׂרוּג׃ (כא)
וַיְחִי רְעוּ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־שְׂרוּג שֶׁבַע שָׁנִים וּמָאתַיִם שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ {ס} (כב) וַיְחִי שְׂרוּג שְׁלֹשִׁים שָׁנָה
וַיּוֹלֶד אֶת־נָחוֹר׃ (כג) וַיְחִי שְׂרוּג אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־נָחוֹר מָאתַיִם שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ {ס} (כד) וַיְחִי נָחוֹר תֵּשַׁע
וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־תָּרַח׃ (כה) וַיְחִי נָחוֹר אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־תָּרַח תְּשַׁע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים
וּבָנוֹת׃ {ס} (כו) וַיְחִי־תֶרַח שִׁבְעִים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־אַבְרָם אֶת־נָחוֹר וְאֶת־הָרָן׃ (כז) וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת תֶּרַח תֶּרַח הוֹלִיד
אֶת־אַבְרָם אֶת־נָחוֹר וְאֶת־הָרָן וְהָרָן הוֹלִיד אֶת־לוֹט׃

רש״י

בני האדם - אלא בני מי, שמא בני חמורים וגמלים, אלא בני אדם הראשון שכפר את הטובה ואמר (ג יב) האשה אשר נתתה עמדי, אף אלו כפרו בטובה למרוד במי שהשפיעם טובה ומלטם מן המבול׃

יא:ז הבה נרדה - בבית דינו נמלך, מענותנותו היתירה׃

הבה - מדה כנגד מדה, הם אמרו הבה נבנה, והוא כנגדם מדד ואמרי הבה נרדה׃

לא ישמעו - זה שואל לבנה וזה מביא טיט, וזה עומד עליו ופוצע את מוחו׃

יא:ט ומשם הפיצם - למד שאין להם חלק לעולם הבא. וכי אי זו קשה, של דור המבול או של דור הפלגה, אלו לא פשטו יד

רש״י (המשך)

בעיקר, ואלו פשטו יד בעיקר כביכול להלחם בו, ואלו נשטפו, ואלו לא נאבדו מן העולם. אלא שדור המבול היו גזלנים והיתה מריבה ביניהם לכך נאבדו, ואלו היו נוהגים אהבה וריעות ביניהם, שנאמר שפה אחת ודברים אחדים. למדת ששנוי המחלוקת וגדול השלום׃

גור אריה

העליונים, כי היה כל פעולתם לבטל כמה דברים הבאים בגזירות ה׳, וזה שהיו אומרים לא די שיבור לו העליונים להיות גזירתו על התחתונים גזירות, בואו ונעלה השמים בפעולתנו להתחבר עם מערכות השמים ונעשה עמו מלחמה לבטל מעלינו הגזירות שהם באים על התחתונים׃

ותימה דבפרק חלק (סנהדרין קט.) תנא דבי ר׳ שילא דור הפלגה אמרו נעלה לרקיע ונכה אותו בקרדומות ויזובו מימיו, מחכו עליו במערבא אם כן יבנו אותו בחד טורא, עד כאן. הרי דסבר היה ר׳ שילא כי המגדל הזה היו עושים בפעולה הידוע אצלם להביא המטר, אף על גב שלא היו עולים לרקיע ממש, מכל מקום היו צריכין לעשות דוגמא ודמיון ועל ידי זה נשלם פעל שלהם הידוע אצלם, ומחכו עליה במערבא, כי לפי זה לא היה המגדל רק לעלות בו, ואם כן יבנו אותו בהר. ואם כן הכי נמי קשיא לרש״י, דכיון שאמרו ׳נעלה לרקיע ונעשה עמו מלחמה׳ משמע מדבריו גם כן שהיה המגדל הזה לעלות בו, ואם כן יבנו אותו בהר, ואפשר כי רש״י לקח זה מבראשית רבה (לח, ו) שאמרו שבני דור הפלגה אמרו ׳לא די שיבור לו העליונים באו ונעשה עמו מלחמה׳, משמע שהם סוברים כי רצו לעלות בשמים, ולא חשו למחכו עליה דמערבא דיבנו אותו בהר׃

אמנם אין ראייה מזה, כי אין צריך לפרש כי על ידי מגדל היו רוצים לעלות השמים, אלא מפני כי המגדל הזה במה שהיה ״ראשו בשמים״ (פסוק ד) - הוא דוגמא משמים, שהמגדל הוא נבדל מן הארץ בגבהותו כמו השמים - להיות רוצים להתנגד אל השם יתברך, כי האדם ראוי שיהיה למטה והוא יתברך למעלה, וכאשר עשו להם מגדל לדוגמא - היו רוצים בפעולתם הזרות לכנוס בדברים השייכים לעליונים בהוראות המגדל הזה שהוא נבדל מן המטה, ודבר זה הוא התנגדות אל השם יתברך, והוא המלחמה׃

(כח) וַיָּמָת הָרָן עַל־פְּנֵי תֶּרַח אָבִיו בְּאֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ בְּאוּר כַּשְׂדִּים׃ (כט) וַיִּקַּח אַבְרָם וְנָחוֹר לָהֶם נָשִׁים שֵׁם אֵשֶׁת־אַבְרָם שָׂרָי וְשֵׁם אֵשֶׁת־נָחוֹר מִלְכָּה בַּת־הָרָן אֲבִי־מִלְכָּה וַאֲבִי יִסְכָּה׃ (ל) וַתְּהִי שָׂרַי עֲקָרָה אֵין לָהּ וָלָד׃ (לא) וַיִּקַּח תֶּרַח אֶת־אַבְרָם בְּנוֹ וְאֶת־לוֹט בֶּן־הָרָן בֶּן־בְּנוֹ וְאֵת שָׂרַי כַּלָּתוֹ אֵשֶׁת אַבְרָם בְּנוֹ וַיֵּצְאוּ אִתָּם מֵאוּר כַּשְׂדִּים לָלֶכֶת אַרְצָה כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ עַד־חָרָן וַיֵּשְׁבוּ שָׁם׃

רש"י

יא:כח על פני תרח אביו - בחיי אביו. ומדרש אגדה יש אומרים שעל ידי אביו מת, שקבל תרח על אברם בנו לפני נמרוד על שכתת את צלמיו והשליכו לכבשן האש, והרן יושב ואומר בלבו אם אברם נוצח, אני משלו, ואם נמרוד נוצח, אני משלו. וכשניצל אברם אמרו לו להרן משל מי אתה, אמר להם הרן משל אברם אני. השליכוהו לכבשן האש ונשרף, וזהו אור כשדים.

יא:כט יסכה - זו שרה, על שם שסוכה ברוח הקודש, ושהכל סוכין ביפיה. ועוד יסכה לשון נסיכות, כמו שרה לשון שררה׃[21]

רמב"ן (המשך)

בבל, ובינה ובין חרן כמו ששה ימים, אבל היא נכללת בעבר הנהר בעבור היותה בין ארם נהרים ובין נהר פרת גבול ארץ ישראל, ובין חדקל ההולך קדמת אשור. והנה תרח הוליד בניו הגדולים אברהם ונחור בעבר הנהר ארץ אבותיו, והלך לו עם אברהם בנו אל ארץ כשדים ושם נולד לו בנו הקטן הרן, ונשאר נחור בנו בעבר הנהר בעיר חרן, או שנולד בעיר ההיא או שנתישב בה מכותא. וזה טעם בארץ מולדתו באור כשדים - כי שם מולדתו של הרן לבדו׃

והענין המקובל הזה נמצא גם כן בספר קדמוני הגוים כמו שכתב הרב במורה הנבוכים (ג כט), כי הזכירו בספר "עבודת האכרים המצרים" כי אברם אשר נולד בכותא חלק על דעת ההמון שהיו עובדים השמש, ונתן המלך אותו בבית הסוהר והיה עמהם בתוכחות ימים רבים שם, אחר כך פחד המלך שישחית עליו ארצו ויסיר בני האדם מאמונתם וגרש אותו אל קצה ארץ כנען אחר שלקח כל הונו. והנה על כל פנים במקום ההוא בארץ כשדים נעשה נס לאברהם אבינו, או נס נסתר, שנתן בלב אותו המלך להצילו ושלא ימיתנו והוציא אותו מבית הסוהר שילך לנפשו, או נס מפורסם שהשליכו לכבשן האש וניצל כדברי רבותינו׃

ואל יפתה אותך רבי אברהם בקושיותיו שאומר שלא ספר הכתוב זה הפלא, כי עוד אתן לך טעם וראיה בזה ובכיוצא בו (להלן מו טו). אבל הגוים ההם לא הזכירו זה בספרם לפי שהם חולקים על דעתו, והיו חושבים בנסו שהוא מעשה כשפים כענין

רמב"ן

יא:כח אור כשדים – נס הצלת אברהם מכבשן האש

על פני תרח אביו בארץ מולדתו - כתב רש"י, כדרך דברי רבותינו (בב"ר לח יג) תרח קבל על אברם בנו לפני נמרוד על שבירת צלמיו והשליכהו לכבשן, והרן ישב ואמר אם אברם נוצח אני שלו, ואם נמרוד נוצח אני שלו, וכשניצל אברם אמרו לו משל מי אתה, אמר להם משל אברם אני, השליכוהו לכבשן ונשרף, וזהו אור כשדים. ומנחם פירש אור, בקעה, וכן על כן באורים כבדו ה' (ישעיה כד טו), וכן מאורת צפעוני (שם יא ח), כל חור ובקע עמוק יקרא אור׃

והענין שקבלו רבותינו בזה הוא האמת, ואני מבאר אותו. אברהם אבינו לא נולד בארץ כשדים, כי אבותיו בני שם היו, וכשדים וכל ארץ שנער ארצות בני חם. והכתוב אמר ויגד לאברם העברי (להלן יד יג), לא הכשדי, וכתיב (יהושע כד ב) בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח אבי אברהם ואבי נחור. ומלת מעולם תורה כי משם תולדותיו מאז, וכתיב (שם ג) ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר. וראיה לדבר, כי נחור בחרן היה, ואם היה מקום תרח אור כשדים בארץ שנער, והכתוב ספר כי בצאתו מאור כשדים לא לקח אתו רק אברם בנו ולוט בן הרן בן בנו ושרי כלתו, אם כן היה נחור נשאר בארץ כשדים׃

אבל באמת ארץ מולדתם ארץ ארם היא בעבר הנהר, והיא מנחלת אבותיו מעולם, והכתוב אומר בבני שם (לעיל י ל) ויהי מושבם ממשא בואכה ספרה הר הקדם, והוא שם כולל, כדכתיב (שם לא) בארצותם לגוייהם. וכתוב (במדבר כג ז) מן ארם ינחני בלק מלך מואב מהררי קדם, והנה הוא ואבותיו מן הארץ ההיא מעולם׃

ומצינו בתלמוד (ב"ב צא א) כי אברהם נחבש בכותא, וזאת העיר איננה בארץ כשדים, דכתיב (מ"ב יז כד) ויבא מלך אשור מבבל ומכותא ומעוה ומחמת, וכתוב (שם ל) ואנשי בבל עשו את סכות בנות ואנשי כות עשו את נרגל, אבל יראה כי היא עיר בעבר הנהר בארץ ארם נהרים, כי חרן שם עיר בארץ ארם נהרים, דכתיב (להלן כד י) וילך אל ארם נהרים אל עיר נחור שהיא חרן׃

ועוד חקרנו וידענו על פי תלמידים רבים שהיו יושבי הארץ ההיא, כי כותא עיר גדולה בין חרן ובין אשור רחוקה ממדינת

גור אריה

והשתא לא יקשה קושיא יבנו אותו בהר, שזה היה קשיא כאשר נפרש שלא היה המגדל הזה רק לעלות בו, ואם כן יבנו אותו בהר, אבל עתה המגדל היה כמו השמים עצמו, ודבר זה לא יתכן בהר, שאין ההר - שהוא מן הארץ - יש לו דמיון לזה. כלל הדבר הזה שהמגדל הזה היה בנין על ידי פעולות זרות הידוע להם לאותו דור, עד שהיה בנין זה מתנגד אל רצון השם יתברך, וסדור העולם אשר סדרו השם יתברך, ודי בזה ואין כאן מקום להאריך׃

21 התורה מדברת לכל אחד כפי כחו (על "יסכה זו שרה") **(כט) זו שרה וכו'.** דאם לא כן "יסכה" מאן דכר שמה שאמר "אבי מלכה ואבי יסכה", אלא זו שרה. וקשיא דלמה קרא כאן על שם הנביאות, יותר היה לכתוב זה בפרשת וירא, דשם לא מצי למטעי לומר דהיא אשה אחרת, ולכתוב 'כל אשר תאמר

רמב"ן

משה רבינו עם המצרים בתחילת מעשיו. ומפני זה לא הזכיר עוד הכתוב הנס הזה כי היה צריך להזכיר דברי החולקים עליו כאשר הזכיר דברי חרטומי מצרים, ולא נתבארו דברי אברהם עמהם כאשר נתבארו דברי משה רבינו בסוף:

וזהו שאמר הכתוב (להלן טו ז) אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת לרשתה, כי מלת "הוצאתיך" תלמד על נס, כי לא אמר "אשר לקחתיך מאור כשדים", אבל אמר "הוצאתיך", שהוציא ממסגר אסיר, כמו אשר הוצאתיך מארץ מצרים (שמות כ ב). ואמר לתת לך את הארץ הזאת לרשתה, כי מעת הוציאו אותו מאור כשדים היה הרצון לפניו יתעלה שיגדלנו ויתן לו את הארץ ההיא, ותרח אביו ואברהם היה בלבם מן היום ההוא שנצל שילכו אל ארץ כנען להתרחק מארץ כשדים מפחד המלך, כי חרן קרוב להם, ועם אחד ושפה אחת לכלם, כי לשון ארמית לשניהם, ורצו ללכת אל עם אשר לא ישמע לשונו המלך ההוא ועמו:

וזהו טעם ויצאו אתם מאור כשדים ללכת ארצה כנען ויבאו עד חרן, אשר שם משפחותיהם ואבותיהם מעולם, וישבו ביניהם ונתעכבו שם ימים רבים. ושם נצטוה אברהם לעשות מה שעלה בדעתו ללכת ארצה כנען ועזב את אביו, ומת שם בחרן ארצו, והוא הלך עם אשתו ולוט בן אחיו ארצה כנען. וזהו שאמר הכתוב (יהושע כד ג) ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר ואולך אותו בכל ארץ כנען, כי בעבר הנהר נצטוה בזה, ומשם לקחו והוליכו בכל ארץ כנען:

והנה על דעת רבותינו יהיה אור כשדים כפשוטו, מלשון חמותי ראיתי אור (ישעיה מד טז). ואמרו ויצאו אתם מאור כשדים, ותרח לא יצא מן הכבשן, אבל אברם הוא עיקר. או המקום נקרא כן בעבור הנס. כמו ובתבערה ובמסה ובקברות התאוה (דברים ט כב), וזולתם. וירמוז הכתוב כי בצאת אברם מן הכבשן ברחו להם כלם משם:

ופירוש באורים כבדו ה' (ישעיה כד טו) על דעתי כדבריהם כי הם ההרים הגבוהים ששם עושים אורות ומשיאין משואות להודיע החדשות מהר במרחקים, כאשר אמר (שם) באיי הים שם ה' אלהי ישראל, והענין, שיודיעו בכל העולם הנס והפלא הנעשה להם לכבוד השם. וכן מאורת צפעוני (ישעיה יא ח), החור שלו, ששם אורו וחמימותו הגדול, כמו שקורא אותו "שרף". וראיתי במדרש "קומי אורי" (פסקתא דר"כ פסקא כא) על כן באורים

רמב"ן (המשך)

כבדו ה', במה מכבדין אותו, ר' אבא בר כהנא אמר באילין פנסיא, הן כגון העששיות שמדליקין בבתי כנסיות, בכל מקום, אפילו באיי הים, לכבוד השם. הרי שעושין "באורים" מלשון אש כפשוטו:

גור אריה

יסכה שמע בקולה', ומיהא אין זה קשיא, שהתורה נכתבת כך למי שאינו יודע להבין - יודע קצת כפי שכלו, ומי שיבין יותר - יהיה יודע יותר, דלכל אחד ואחד כפי כחו התורה מדברת עמו, ומפני כך אם אינו כחו להבין כי "יסכה" על שם שסכה ברוח הקדש - יבין הוא שהיא אשה אחרת, אבל למי שכחו להשיג יפה, והוקשה לו דאחר שלא נזכר יסכה בקרא מאי בא לומר דהוא "אבי יסכה", יכול לפרש שהיא שרה, ונקראת "יסכה" על שם רוח הקודש שהיתה סוכה בו, אבל לקמן (כא, יב) אין לומר שהיא אחרת:

אמנם דבר זה הוא נפלא מאד למבין, שהוא אשר אמרו חכמים ז"ל 'כל הנושא אשה לשם שמים כאילו ילדה', בפרק קמא דסוטה (ריש יב.), ולפיכך יש לאשה ב' בחינות, והם ב' לידות; האחד לאישה, ואחד לאביה. וכל אחד ואחד כאילו ילדה, אבל הוא מצד ב' בחינות; כי הבעל נותן לאשה (שהיא) מציאות שלם, כמו שהצורה נותן לחומר, ולפיכך הוי כאילו ילדה מי שנושא אשה לשם שמים. ולפיכך הא דכתיב "ואת שרה כלתו אשת אברהם בנו" כתב לה שם מיוחד, כי שם זה היה לשרה בשביל אברהם, כי לעולם היה שם שרי נמשך אחר שם אברהם, שכשהוסיף ה' לאברהם (להלן יז, ה) - הוסיף ה' לשרי (שם שם טו), ולפיכך שם שרי מפני אברהם, אבל שם "יסכה" לא היה לה מפני אברהם, שהרי אברהם היה טפל לשרה בנביאות (רש"י להלן כא, יב), ולפיכך מזכיר שם "יסכה" אצל אביה, והוא עניין נפלא למבין:

(לב) וַיִּהְיוּ יְמֵי־תֶּרַח חָמֵשׁ שָׁנִים וּמָאתַיִם שָׁנָה וַיָּמָת תֶּרַח בְּחָרָן׃ {ס}

רש"י

יא:לב וימת תרח בחרן - לאחר שיצא אברם מחרן ובא לארץ כנען והיה שם יותר ששים שנה, שהרי כתוב (יב ד) ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן, (פסוק כו) ותרח בן שבעים שנה היה כשנולד אברם, הרי מאה ארבעים וחמש לתרח כשיצא אברם מחרן, עדיין נשארו משנותיו הרבה. ולמה הקדים הכתוב מיתתו של תרח ליציאתו של אברם, שלא יהא הדבר מפורסם לכל ויאמרו לא קיים אברם את כבוד אביו שהניחו זקן והלך לו[22] , לפיכך קראו הכתוב מת, שהרשעים אף בחייהם קרוים מתים, והצדיקים אף במיתתן קרוים חיים, שנאמר (שמואל ב' כג כ) ובניהו בן יהוידע בן איש חי׃[23]

בחרן - הנו"ן הפוכה, לומר לך עד אברם היה חרון אף של מקום בעולם׃

רמב"ן (המשך)

שיצא עם אביו מאור כשדים ללכת ארצה כנען, יקשה בעיניהם כשלא סדר חייו ומיתתו על הסדר ויכתוב אותה בזמנה׃

ואשר אמרו עוד (בב"ר שם) בתחילה אתה דורש שהרשעים בחייהם קרויין מתים, גם כן תמה הוא בעיני, שכבר דרשו (בב"ר

רמב"ן

יא:לב הקדמת מיתת תרח ליציאת אברם

וימת תרח בחרן - כשיצא אברם נשארו משנות תרח הרבה, ולמה הקדים הכתוב מיתתו של תרח ליציאתו של אברם, שלא יהא הדבר מפורסם לכל ויאמרו לא קיים אברם כבוד אב ואם שהניחו זקן והלך לו, לפיכך קראו מת, ועוד שאף הרשעים בחייהם קרואים מתים. לשון רש"י, ובבראשית רבה (לט ז) הוא. ואני תמה על דבריהם, שזה מנהג כל הכתוב לספר חיי האב והולידו הבן ומיתתו, ואחר כך מתחיל בענין הבן, בכל הדורות כך נהגו הכתובים. ונח עצמו הנה בימיו של אברם עודנו חי, ושם בנו כל ימי אברהם היה חי׃

ויתכן שבאו למדרש הזה מפני ששינה הכתוב בתרח סדר הפרשה כולה, כי בשם ותולדותיו כולם לא הזכיר הכתוב מיתה, ולא חזר וכלל השנים, ובכאן חזר ותפש הסדר הראשון שבבעלי השנים הרבים מאדם ועד נח, וכלל ויהיו כל ימי תרח וימת, והוסיף להזכיר עוד מקום המיתה שהיה בחרן, המקום שהזכיר לאברהם. ולכך דרשו שכל זה כדי שיראה מבלי עיון שהיה אברהם שם עמו. ועוד כי מפני שכבר התחיל בענין אברהם וספר

גור אריה

22 הקדמת מיתת תרח וכיבוד אב (על "שלא יהא הדבר מפורסם") אך מה שכתב 'שלא יהיה הדבר מפורסם' קשיא, וכי נתנה התורה לשוטים שלא יחשבו שני הדורות, שהרי תרח קיים כשיצא אברהם מחרן, אבל בב"ר (לט, ז) לא אמר 'שלא יהיה מפורסם לכל', אלא כך איתא התם; 'אמר ר' יצחק אם לענין החשבון מתבקש לו עוד ששים וחמש שנים, אלא מתחלה אתה דורש שהרשעים קרוים מתים בחייהם, לפי שהיה אברהם מפחד ואומר אצא ויהיו מחללים בי שם שמים ויאמרו הניח אביו לעת זקנתו ויצא, אמר לו הקדוש ברוך הוא - לך אני פוטרך מכבוד אב ואם, ואין אני פוטר אחר, ולא עוד אלא שאני מקדים מיתתו ליציאתך' עד כאן. ומה שאמר שהקדים מיתתו כדי שלא יאמרו שהניח אביו לזקנתו, והלא פסוק מלא "ויאמר ה' אל אברם לך לך" (להלן יב, א) שציוה לו שילך מבית אביו, אלא דמכל מקום היה גנאי לאברהם שלא קיים מצות כבוד אביו אף על גב שפטר אותו, שהרי הנשים שהם פטורות גם כן מכמה מצות, ואין ספק שאין שבח להן בזה רק גנאי להם, וכמו שיתבאר לקמן בפרשת בהעלותך בפסוק (במדבר ט, ב) "ויעשו בני ישראל את הפסח"׃

ויש בזה ענין נפלא מאוד רמזו רז"ל במה שאמרו כי הכתוב מקדים מיתתו של תרח לומר שלא הניח אביו ויצא, והוא דבר נפלא מאד - לומר כי אין כאן כבוד אביו, דכבוד אביו שייך כאשר הבן שייך ומתייחס אל אביו, וכאן לא היה אברהם נקשר עם תרח כאשר הבן מתייחס אל אביו, והיה אברהם התחלה, ומפני זה מקדים הכתוב מיתתו של תרח לומר כי ענין אברהם אינו נקשר עם אביו תרח כלל, רק היה תרח וכל חייו וסלוקו - קודם לאברהם, ולפיכך הוצרך להקדים מיתתו לענין אברהם לומר לך שאינם מתקשרים זה עם זה, וזהו שאמר 'לך אני פוטר ואין אני פוטר אחר', פירוש 'לך' שאין לך התקשרות עם אביך, ואין אחר בעולם שהוא פטור. 'ולא עוד אלא שאני מקדים' - פירוש קודם לכן נזכר מיתת תרח להודיע כי לא די שאין התייחסות אברהם אל אביו להיות חייב בכבוד אביו, אבל יותר מזה - כאשר יזכור ענין אברהם מזכיר לפני זה מיתת אביו, שזה ראיה כי ענין אברהם הוא מתחבר אל מיתתו של תרח, כי מפני שהוציא הקדוש ברוך הוא את אברהם מתרח, וכל הדורות מנח עד אברהם לא נבראו אלא כדי להוציא את אברהם, שהוא עיקר בנין העולם, ולכן פטר הקדוש ברוך הוא את אברהם מכבוד אב ואם, שאין לו התייחסות אל האב כלל, בעבור שהוא בריאה אחרת, ולא שאין לו ייחוס אל אביו, אלא שכאשר רוצה להזכיר ענין אברהם מזכיר תחילה מיתתו, וזה בשביל כי ענין אברהם לא ישותף כלל עם הדורות הראשונים, כי הראשונים היו תוהו, והוא התחלת הבנין, וכאשר האור בא יסולק החושך, ולפיכך שייך לפניו מיתת תרח. ובשביל כך לא היה גנאי לאברהם אם יניח כך אביו, לכך אמר לו הקדוש ברוך הוא לא די שאני פוטרך מכבוד אב - מפני שאין לך יחוס אל אביך, אלא כי ענין זה שהוא "לך לך מארצך" מתחבר אל מיתת תרח, כמו שנזכר למעלה, לכך אין לך גנאי אם אתה מניח אביך. ואין דבר ריק בדברי חכמים, ואם ריק - הוא ממנו (ירושלמי פאה פ"א ה"א)׃

23 החיים האמיתיים שאין להם הפסק (על "הרשעים קרויים מתים") **שהרשעים קרויים מתים.** זה דבר נפלא מאד מדברי חכמים (ב"ר לט, ז), כי החיות הוא דבר שאין לו הפסק כלל, כמו "מים חיים" (במדבר יט, יז) - אשר לא יכזבו מימיו (עפ"י ישעיה נח, יא), שהוא נובע בלי הפסק, ומפני כי יש לרשע מיתה בסוף - הוא נקרא מת, כי יש לחיותו שלו הפסק, והרי אין זה חיים. והצדיקים אף במיתה שלהם נקראו חיים (ברכות סוף יח.), מפני כי אף במיתה שלהם לא פסק החיים מה שהם מוכנים לו להיות חוזרים לחיות בתחיה, ודבר זה ארוך מאד.

רמב"ן

לד ד) מפסוק ואתה תבוא אל אבותיך בשלום (להלן טו טו), בשרו שיש לאביו חלק לעולם הבא. ואולי כוונתם שעשה תשובה בשעת מיתה, אבל ימיו היו כלם ברשע והיה קרוי מת. ולשון רש"י, למדך שעשה תרח תשובה בשעת מיתה:

או שמא יש לו חלק לעולם הבא שאמרו חז"ל בזכות בנו. והיא הבשורה, שהוא לא היה יודע עד שנתבשר בכך בעת שאמר לו ואתה תבא אל אבותיך בשלום. וכן מצאתי במדרש (לק"ט, ויקרא ד ב) כל העצים כשרין חוץ משל זית ושל גפן, שהשמן והיין קרבין לגבי מזבח. הצילו הפירות האילנות. וכן מצינו באברהם שהציל את תרח, שנאמר ואתה תבוא אל אבותיך בשלום: